

„Nepreskúmaný život nie je hodný žitia.“ - Sokrates

Americký filozof John Dewey nebol jediný ani prvý, kto vzdelanie alegoricky nazval pôrodnou asistentkou. Hovorí o ňom síce v kontexte s demokraciou, inšpiráciou mu však pokojne mohla byť aj najväčšia osobnosť klasickej antickej filozofie, samozvaný „aténsky ovad“, rebelujúci práve v uliciach kolísky demokracie o vyše dve tisícročia skôr. Sokrata, ako bol tiež známy, inšpirovalo povolanie jeho matky, ktorá bola pôrodnou babicom. Podľa toho nazval svoju – mnohými nie obľúbenú – metódu hľadania poznania maieutikou, teda pôrodnickým umením. Touto strastiplnou cestou previedol veľa svojich náhodných obetí, často obyčajných ľudí, ktorých sa snažil za využitia dialógu v prepojení s provokatívnymi otázkami doviest' k uvedomeniu, že v skutočnosti vedia omnoho menej, než si myslia (sám bol presvedčený o tom, že nič nevie). Hľadanie odpovedí, pravdy a poukazovanie na dôležitosť tejto cesty bral veľmi vážne, ako napĺňanie svojho poslania, ktoré mu bolo dané božstvom. Jeho zanietený prístup k poznávaniu ho postavil pred veľa konfliktov a odporcov, a to nie iba z radov jeho súčasníkov.

Mnohým ľuďom sa možno tvrdenie, že nepreskúmaný život nie je hodný žitia, javí ako príliš radikálny výrok. Podľa môjho názoru je však nutné vnímať ho v kontexte Sokratovej filozofie. V mojej eseji sa preto pokúsim paralelne s obhajobou tohto tvrdenia načrtnúť aj jeho skúmanie ďalších aspektov ľudského života, obzvlášť dobra či cnosti, a popísať ich nevyhnutné prepojenie s hlavnou tézou.

Podľa Sokrata je cnostný život naplnený poznávaním, kladením si otázok, hľadaním odpovedí a pravdy. Takýto život môže viesť jedine k dobru. Dobrý život je život cnostný. Opakom cností je teda ignorancia, zaslepenosť, uzavretá myseľ, neochota hľadať pravdu a spravodlivosť. Necnostný život, ktorý nie je naplnený poznávaním, smeruje k mravnému úpadku. V tejto interpretácii a kontexte by to znamenalo, že nepreskúmaný život, ktorý nie je hodný žitia, je ignorantský, nehľadá odpovede s otvorenou myslou a tým pádom nesmeruje k dobru. Za predpokladu, že Sokrates nemienil svoj výrok v dichotomickom pojatí – že človek žijúci takýmto spôsobom nie je života hodný, a teda by ho mal byť pozbavený, čo ostáva čiastočne aj otázkou prekladu a lingvistiky – si myslím, že je toto tvrdenie skutočne nadčasové a pozorovateľné v častých negatívnych javoch dnešnej spoločnosti. Ľudia konajú

v nevedomosti, nezaujímajú sa dostatočne o svoje okolie, slepo nasledujú autoritu, prijímajú iba tú „pravdu“, ktorá im vyhovuje, odmietajú prijať alternatívny pohľad na vec, či hltajú informácie bez akéhokoľvek verifikovania. No v Sokratovom uvažovaní navzdory všetkému absentuje veľmi podstatná vec, a tou je definícia samotných pojmov, ako sú cnosť či dobro. To nás dovádza k závažnému sporu Sokratovej filozofie, ktorý by mohol nadobudnúť charakter nosného piliera pre celú plejádu protiargumentov.

Sám Sokrates si veľmi potrpel na definície. Neustále nejaké vyžadoval, aj keď sa nikdy so žiadnou nevedel uspokojiť, tak dospel k záveru, že naše poznanie je obmedzené, a preto nedokážeme nikdy nič skutočne poznať a zdefinovať. Aj napriek tomu venoval veľa času skúmaniu dobra, spravodlivosti a ľudského života. Podľa škótskeho filozofa Davida Humea však morálne princípy nemôžu vychádzať z racionálneho uvažovania. Aj podľa teórie anglického filozofa Alfreda J. Ayera, tzv. emotivizmu, sú morálne výroky iba výplodom našich emócií a nášho subjektívneho citového vzťahu k danej veci či javu, a tak nemôžu byť správne ani nesprávne. Možno práve Sokratovo hľadanie založené na rozumovom poznaní stálo v jeho ceste k definícii dobra. Svoju neschopnosť zdefinovať morálne termíny si zjavne aj uvedomoval, má potom celá jeho filozofia vôbec zmysel? Nevyvracia si ju sám svojím konštatovaním, že plné poznanie je božskou záležitosťou? Ako môže hovoriť o tom, čo je dobrý život, ak sa sám celý život trápi problematikou definície dobra? To ma v mojej eseji dostáva do vnútorného konfliktu, keď súhlasím so Sokratovým výrokom, no jeho vlastné filozofovanie presviedča skôr o jeho pochybnosti než o jeho pravdivosti.

Paradoxne ma Sokrates napokon práve obhajobou svojej neschopnosti nájdenia odpovedí na svoje otázky znovu presviedča o pravdivostnej hodnote jeho výroku „Nepreskúmaný život nie je hodný žitia.“ Naše poznanie je podľa neho obmedzené, jeho cieľom ale práve preto nie sú odpovede, no správne otázky. Cieľom Sokratovej filozofie je samotná cesta. Poznávanie by sme preto možno mali primárne chápať ako proces kladenia si otázok, a nie hľadania odpovedí. Správne otázky nám často pomáhajú vymedziť cestu, vylučovacou metódou dôjsť k menšiemu počtu otázok a usmerneniu našich rozhodnutí. V priebehu procesu kladenia si otázok sa oslobodzujeme od rôznych premís, stereotypných uhlov pohľadov a napomáhame tvorbe nášho vlastného názoru, čo v konečnom dôsledku tiež formuje našu osobnosť. To nadväzuje aj na Sokratov východiskový bod poznania – poznaj samého seba. Je irelevantné, že nikdy nebudeme schopní nájsť odpovede na naše otázky.

Počas nášho života by sme sa mali snažiť priblížiť k hranici našej obmedzenosti poznania aspoň v rámci našich možností.

Sokrates zniesol filozofiu do ulíc medzi bežných ľudí, k čomu rozhodne prispel aj fakt, že sa zameriaval skôr na ľudský život a spoločnosť než na nadpozemské veci. Ako jeden z prvých zdôrazňoval dôležitosť filozofie v našom každodennom živote. I keď mnohých poburoval svojím ironickým až satirickým prístupom, darilo sa mu inšpirovať obzvlášť mládež, ktorá sa vďaka nemu začala viac zamýšľať aj nad problémami v spoločnosti a mala odvahu nahlas vyjadriť nesúhlas s predstaviteľmi moci. Na rozdiel od sofistov (s ktorými bol často nie správne zlučovaný, i keď je dôležité spomenúť, v akom kontexte¹) sa svojím silným zmyslom pre spravodlivosť a dôležitosť neprestajného skúmania stal nepohodlným občanom pre vedúcich predstaviteľov antických Atén. Okrem myšlienky poznávania samého seba môže tak už z tohto raného obdobia šíriť myšlienku o dovolávaní sa spravodlivosti, ísť príkladom a byť motiváciou aj pre súčasných odvážnych žurnalistov a všetkých ľudí, ktorí bojujú proti ignorancii a nevedomosti.

V mojej eseji som súhlasila so Sokratovým výrokom, že nepreskúmaný život nie je hodný žitia. Bolo však nevyhnutné vysvetliť ho v kontexte Sokratovej filozofie. V prvej časti mojej argumentácie som vysvetlila Sokratovo vnímanie morálnych hodnôt a ich pretavenie do spomínaného tvrdenia, ako aj ich nadčasovosť a pozorovateľnosť v dnešnej dobe. Na to som reagovala protiargumentom, ktorý bol postavený na nedostatkoch a nejasnostiach spočívajúcich v Sokratovej neschopnosti definovať použité morálne termíny. Argumentačnú časť som uzavrela druhým argumentom odrážajúcim sa práve od predchádzajúceho protiargumentu, kde spomínam jeho odôvodnenie neschopnosti definícií tým, že naše poznanie je obmedzené, avšak práve cesta za poznaním je v jeho filozofii cieľom.

Jednotlivé prvky Sokratovej filozofie si síce zdanlivo v určitých bodoch môžu protirečiť, avšak komplexne spolu v závere vytvárajú istú harmóniu, a tak aj napriek jeho nie každým obľúbenej povahe nepopierateľne dal smer a myšlienku nadchádzajúcej praktickej filozofii.

¹ V kontexte historickom Sokrates pôsobil v tom istom období, ako aj sofisti. Sofisti boli pôvodne filozofi, ktorí boli tzv. učiteľmi múdrosti a boli odborníkmi v určitej oblasti. Neskôr však toto pomenovanie začalo označovať najmä skupinu platených učiteľov rétoriky, ktorí v rámci prípravy mládeže na politický život učili využívať rečové prostriedky a umenie rečníctva podľa potreby a situácie, na dosiahnutie cieľa, aj ak mali presvedčať o nepravde. To sa rozchádzalo so Sokratovými presvedčeniami a hodnotami.

Literatúra:

1. FÜRSTOVÁ M., TRINKS J.: *Filozofia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1996, s. 27-29
2. KICZKO L., MARCELLI M., WALDSCHÜTZ E., ZIGO M.: *Dejiny filozofie*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1993, s. 23-24
3. PLATÓN: Obrana Sokratova – dostupné 10. 1. 2020 na https://ics.upjs.sk/~novotnyr/home/skola/dejiny_filozofie_2/pdf/platon-obrana_sokratova.pdf
4. WEEKS M.: *Filozofie pro chytré hlavy*. Praha: Dobrovský 2018